

KOVÁCS ISTVÁN

Osztrolenka

EGY LENGYEL VÁROS, JELKÉPPÉ VÁLÁSÁNAK TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEI

Az 1830/31-es lengyel szabadságharc egész Európában nagy visszhangot váltott ki. Nem kis mértékben lelkifurdalásból. A magára hagyott Dávid harcolt Góliát ellen. A visszhangot a német államokban is, mindenekelőtt Szászországban, meglepően mély együttérzés hatotta át. A hagyományos barátság érzelmi talajából is táplálkozó szolidaritás a magyar politikai és társadalmi élet színterén hatékony mozgósítóerővé vált; fogalom lett „a mi lengyelünk”, s a lengyel ügy a megyegyűléseken túl a pozsonyi országgyűlésen is napirendre került.

A magyaroknak a lengyelek iránt megnyilvánuló segítőkészsége köztudomású volt a korabeli Európában. Giuseppe Mazzini ennek hatására fogalmazta meg a „Köztes Európa” kis népeinek egymásraultaltságával, kívánatos együttműködésével kapcsolatos elképzelését. Ernst Ottelepp, prágai születésű, de sokáig Szászországban élő német költő *An die Ungarn* (Magyarokhoz) című, tíz szakaszból álló versének refrénje – felszólítás: a magyarok siessenek lengyel testvéreik megsegítésére.

Hogy a német irodalom milyen érzékenyen reagált 1831 lengyel drámájára, a nyomasztó túlerővel szemben vívott küzdelemre s az alkotmányos Lengyel Királyság felszámolására, azt Bopp Philipp darmstadtí író és jogász szellemi vállalkozása bizonyítja, aki *Harfenklänge* (Hárfahangok) címmel már 1832-ben lengyelbarát verseket (*Polenlieder*) tartalmazó gyűjteményes kötetet tett közzé. Tegyük hozzá, hogy Ferdinand Adolf Gregoroviust Magyarország tizennyolc évvel későbbi küzdelme a lengyel szabadságharcra emlékeztette, s 1849-ben *Polen- und Magyarenlieder* címmel német költők lengyelek és magyarok iránti szolidaritását kifejező antológiát jelentetett meg Königsbergben.

Az 1830-as évek magyar költőit az északi testvérnép drámájának átélésén, az általános lengyelbarát hangulaton túl részben német költők versei ihlették meg. Az ő költeményeikből kerültek át verseikbe a lengyel tájakat és a tájakba ivódott eseményeket megidéző olyan nevek, mint Varsó és a Visztula, a Tátra és a Kárpátok, valamint a korábban ismeretlen Narew és Osztrolenka.

Osztrolenkát Tompa Mihály verselte meg legelőször a magyar irodalomban. Az 1842-ben napvilágot látott *Temetés* című költemény Goethe *Erlkönigjének* hatását viseli magán. Második szakaszának bevezető sorai – „Osztrolenka csonthalmos terén / Elborul az éjjel feketén” – szállóigeként élték túl magát a verset. Gaál József verse címében is utal a tartalomra: *Az osztrolenkai tölgy*. Az osztrolenkai csatatéren nőtt tölgy magát a legyőzhetetlen lengyelséget jelképezi. Gaál József verse azonban – mint ezt Csapláros István kimutatta – nem eredeti mű, hanem Freimund Pfeiffer *Die Eiche von Ostrolenkas Leichenfeld* című versének fordítása. A magyar köztudat számára ismertté, halhatlanná Osztrolenkát Petőfi Sándor tette az *Erdélyi hadseregben*, amelynek mintegy elő- és utóvédjeül szolgál a verset nyitó és lezáró szakasz, a voltaképpen kérdéssel ötvözött állítás:

*Mi ne győznénk? hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka!
Bosszúálló fénnel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga.*

Tompa Mihály soraiból kiérezhető, hogy Osztrolenka a lengyelekre nézve drámai események színhelye volt. Petőfi szerint e drámában Bem is szerepet, főszerepet játszott. A német irodalom lengyelbarát versei nem szólnak Bemről. Osztrolenka kapcsán a lengyelek önfeláldozó hősiességét a 4. ezred személyesíti meg. Vagyis Osztrolenka egy a 4. gyalogezreddel; ennek elesett és életben maradt katonái a lengyelség megtestesítői.

Miként lett Osztrólenka a lengyel história jelképes helységneve, miként lett a lengyel önfeláldozó hősiessége előhívó kulcsszó?

Az új európai rendet kialakító Bécsi Kongresszuson a Napóleont legyőző európai hatalmak nem kerülhették meg a lengyelkérdést. 1795-ben Ausztria, Poroszország és Oroszország a harmadszori felosztás eredményeként letörölte Polóniát Európa térképéről, s ezzel a köztársasági, majd császári Franciaország leghívebb szövetségesevé tette a lengyeleket. A koalíciós hatalmak hadseregei ellen küzdve előbb Madridig, Friedlandig és Moszkváig nyomulva, majd Párizsig hátrálva követték Napóleont.

Az ifjúkorában liberális eszmékkel kacérkodó I. Sándor cár, akinek rövid ideig a lengyel Adam Jerzy Czartoryski herceg volt legbefolyásosabb külügyi tanácsadója, túnt ki leginkább a lengyel ügy felkarolásával. Mintha éppenséggel azt a helyet akarta volna elfoglalni a lengyelek tudatában, ahova az „évszázad embere”, Napoleon neve kitörölhetetlenül beleivódott. A császár azzal ámította a lengyeleket, hogy szétdarabolt hazájukat feltámasztja. Az 1807-es tilsiti békében az 1773 előtti lengyel területek egynolcadán létrehozta a Varsói Hercegséget, amelyet 1809-ben újabb 50 000 négyzetkilométerrel egészített ki. I. Sándor cár a lengyel–litván állam több mint egyhetedén rajzolta meg a Lengyel Királyságot. Így kialakult egy 126 000 négyzetkilométernyi területet magában foglaló államocská, amelyet elvileg csak a lengyel királlyá koronázott cár személye kötött az Orosz Birodalomhoz. Ennek ellenére – a lengyeleken kívül – szinte mindenki Oroszország részének tekintette. A Lengyel Királyság európai mércével mérve is példátlanul liberális szellemű alkotmánnyal rendelkezett. A kétkamarás lengyel szejmben ellenzéki képviselők is helyet és szót kaptak, lengyel volt az iskola, a hivatalszervezet és a hadsereg. És 1819-ig nem működött cenzúra! Ráadásul a Lengyel Királyság fennállásának másfél évtizedét gazdasági virágzás jellemezte.

A helyzet nem bizonyult olyan eszményinek, mint amilyenek a párizsi Mars-mezőn ígérkezett, ahol az addig Napoleon zászlai alatt küzdő lengyel csapatok letették az esküt a cárra, mint reménybeli lengyel királyra. A Lengyel Királyság fölött ugyanis I. Sándor öccse, Konstantin gyakorolt szinte korlátlan hatalmat. Indulatos, kiszámíthatatlan természete miatt hamar meggyűlöltek a lengyelek, s véleményük akkor sem változott meg róla, amikor a nagyherceg egy lengyel színésznővel, Joanna Grudzińskával kötött házassága révén igyekezett választott alattvalói kedvében járni. Konstantin nagyherceg gyengéje volt a katonaság. Becsvágya volt, hogy a lengyel hadsereget a világ legmodernebb és leképzettebb haderejévé fejlessze ki. Mindazonáltal a katonák se szívelték főparancsnokukat, aki rendőrök és besúgók államává züllesztette a Lengyel Királyságot.

Az 1825-ben trónra lépő I. Miklós cárt csak nehezen sikerült meggyőzni Ksawery Drucki-Lubecki pénzügyminiszternek, hogy a Lengyel Királyság az Orosz Birodalom modernizációs laboratóriuma, társadalmi-politikai-gazdasági kísérleti modellje lehet. A meggyőzés eredményességét bizonyíthatta az a tény is, hogy I. Miklós végül 1828-ban nemcsak a Lengyel Bank alapítását engedélyezte, hanem egy évvel később lengyel királlyá is koronáztatta magát.

1830-ban bekövetkezett a szent szövetségi rendszer megroppanása. A párizsi júliusi forradalom elűzte a trónról X. Károlyt, s Lajos Fülöpöt emelte királlyá akit – mint szerény életvitelű, korszerű uralkodót – a „polgár”, mi több, a „köztársasági” jelzővel tüntetett ki. A forradalmi változással kiváltott sokkot Lajos Fülöpnek ügyes és némileg megalázkodó diplomáciai lépéssel még sikerült eloszlatnia Miklós cárbán. „Nem lesz intervenció. Egyikünk se tervez intervenciót. Ami pedig engem személyesen illet – soha” – búcsúzott el a nála kihallgatáson jelentkezett francia diplomatától. A hír, hogy a 3,5 millió flamand és vallon megelégette a 2,5 millió holland, személy szerint I. Vilmos zsarnoki uralmát, s felkelést robbantott ki, teljesen kihozta a sodrából I. Miklós cárt. A júliusi párizsi forradalom után ugyanis a belgák szeptember 23–26. közötti fegyveres megmozdulása is győzött. Belgium október 4-én függetlenségi nyilatkozatban hozta Európa, így a Szent Szövetség tagállamai tudomására is, hogy elszakadt Hollandiától. Úgy tetszett, azzal, hogy az 1815-ben létrehozott új európai rend tartóoszlopa összeomlott, vagyis Franciaország kivált a szent szövetségi rendszerből, majd Hollandia is felbomlott, láncreakció indul el.

Az 1828/29-es orosz–török háború anyagi és vérvesztéseit még nem heverte ki Oroszország. I. Miklós nem akart szemet hunyni az akarata ellenére bekövetkezett veszélyes európai változások fölött. A németalföldi fejlemények nyomán fegyverrel akart rendet teremteni. A rendteremtésben fényes

szerepet szánt a lengyel hadseregnek. Ez azt jelenti, hogy Konstantin nem tájékoztatta arról az öccsét, hogy a hadsereg, legalábbis tisztjeinek egy része megbízhatatlan: hazafias összeesküvések résztvevői. Köztük kedvencei: a Łazienki-parkban, lakhelye közelében tanuló és beszállásolt hadapródok is. 1830. november 29-én este ők robbantottak ki felkelést Varsóban. Másnap reggelre a kezükben volt a főváros és... a hatalom. Amellyel, mint kiderült, nem tudtak mit kezdeni. Átadták azt az Ideiglenes Kormánynak, amely szellemében és összetételében elődjére, az Adminisztrációs Tanácsra emlékeztetett. Az Ideiglenes Kormány, Ksawery Drucki-Lubeckivel az élen, igyekezett meg nem történné tenni a „revolúciót”. Miközben engedte, hogy az orosz csapatok Konstantin nagyherceggel az élen akadálytalanul kivonuljanak a Lengyel Királyságból, tárgyalásokat kezdeményezett I. Miklóssal. A cár-király azonban feltétel nélküli megadást követelt, s a lázadók megbüntetését. Válaszul 1831. január 25-én az „öregekből” álló országgyűlés a Hazafias Társaság tagságának, az „ifjaknak” a nyomására megfosztotta őt a lengyel tróntól. Ezzel a kocka el lett vetve.

Az uralkodó nélkül maradt Lengyel Királyság sorsa – a felkelést kezdeményező reményei szerint: Lengyelország feltámasztásának kérdése – a harctéren dőlt el. 1831 februárjának első napjaiban 110 000 fős orosz hadsereg nyomult be a Lengyel Királyságba, amelynek hadserege 54 000 embert számlált. A lengyel hadsereg tábornokai, a napóleoni lengyel légiók és a Varsói Hercegség egykori tisztjei, akik 1815 után I. Sándor cárnak köszönhették előmenetelüket, kiváltságaikat, birtokaikat, nem hittek abban, hogy Oroszország ellen háborút lehet nyerni. Hazafias kötelességből, becsületből harcoltak – egy lelkes, felkészült és önfeláldozó hadsereg élén.

1831. március 31-én maga a főparancsnok, Jan Skrzynecki tábornok lepődött meg legjobban azon, hogy egy nap két nagy csatában győzelmet aratva szétverte a Varsót a Visztula jobb partja felől gyűrűbe fogó orosz erőket. Diadalait tíz nap múlva újabb győzelemmel gyarapította Iganiénél. Ez a siker a támadó szellemű Ignacy Prądzyński tábornoknak és egy Józef Bem nevű tüzér őrnagynak volt köszönhető, aki lovas ütegét elképesztő merészséggel mozgatta, s mindig a csatátér lengyelekre nézve legváltásosabb pontjain teremve döntő módon járult hozzá a győzelemhez.

Jan Skrzynecki azonban nem folytatta a támadást az orosz főparancsnok, Ivan Gyibics tábornagy szorult helyzetbe került főhadserege ellen, hanem visszahúzódott Varsó előterébe. 1831. május közepén a lengyel erőknél gyengébb cári gárdahadtest ellen is csak vonakodva indított támadást – a lengyel szejm sürgetésre –, s bár Mihály nagyherceg csapatait két ízben is szétverhette volna, beérte azzal, hogy az ország északkeleti határain túlra toltta őket. Itt vette Skrzynecki annak hírét, hogy az addig a Lengyel Királyság keleti felének déli és középső térségében tartózkodó Gyibics erőltetett menetben közeledik északkelet felé, a szorult helyzetbe került Mihály nagyherceg megsegítésére. A határon visszafordult Skrzynecki hasonló ütemben indult meg az oltalmat biztosító Varsó felé, nyomában az addigi üldözöttel, a cári gárdával.

Varsóba Osztrolenkán, a kisváros alatt húzódó Narew folyó hídján vezetett a legrövidebb út. A lengyel hadsereg 34 000 gyalogost, 6700 lovaszt és 104 ágyút számlált. A Narew folyón két híd vezetett keresztül. A rossz állapotban lévő állandó híd mellett ugyanis sietve építettek egy pontonhidat is. 1831. május 26-án éjszaka a lengyel hadsereg nagyobb része ezek előtt sorakozott fel az átkelésre. Nem az egész, mert egy 12 000 főből és 26 ágyúból álló válogatott haderő Osztrolenkától 30 kilométerre északra tartózkodott. A tüzérségi és gyalogsági lőszerkészlet nagyobb részét már előreküldték Łóžanyba. A rossz felderítés miatt senki se számított rá, hogy az átkelő hadsereget támadás érheti. Közben éjfél után 3 órakor Gyibics elővédje megindult a közeli Pyskból Osztrolenka felé. Olyan ritmusban, hogy a főhadsereg más pontokon tartózkodó csapatai még Osztrolenka előtt csatlakozhassanak hozzá. Az így azonnal harcba vethető sereg 27 zászlóalj, 42 lovasszázadot és 106 ágyút számlált. De ez a haderő az idő múlásával állandóan erősödhetett.

Az Osztrolenka felé masírozó cári elővéd 9 órakor bukkant lengyel állásokra. Tomasz Łubieński tábornok azonnal rádöbbsent, hogy az orosz főerő áll vele szemben, és azonnal tájékoztatta Jan Skrzynecki fővezért, aki viszont meghagyta neki, hogy rendezkedjék be a város védelmére. Łubieński jobb meggyőződése ellenére eleget tett a parancsnak. A nyomasztó túlerő alatt 6 válogatott lengyel zászlóalj morzsolódott fel. Különösen a 4. gyalogezred szenvedett nagy veszteségeket, amely az Osztrolenkára zúduló orosz támadást elsőként felfogta. „Hurrá! Szuronyt szegez! Kétségbeesett bátorsággal az ellenségre vetettük magunkat; valóban gyilkos, kíméletlen küzdelem alakult ki; az

egymásnak feszülő hadsorok képtelen voltak egymás fölébe kerekedni. Kissé visszahúzódunk a legközelebbi utcába, mintha el akarnánk tűnni, hogy ezzel az ellenséget megtévesszük, s annál határozottabb, erősebb legyen az ellentámadásunk. Első soraik elhullanak sortüzeink alatt, az utánuk következőket szuronyaink terítik le, a sebesültek a Négyesek lábaihoz kúsznak, ágyúörgés, fegyvercsattogás, lárma, ordítás, káromkodás, hörgés, gyilkolás és mézszárlás uralja az érzületeket. Itt pedig a hídra vezető utunkat torlaszolja el a friss orosz zászlóalj. Alig győzzük le az egyiket, máris újabbat vetnek be. Úrrá lesz rajtunk a kétségbeesés, ha már nem győzhetünk, legalább a visszavonulás útját harcoljuk ki, de úgy tetszett, hogy mind egy szálig menthetetlenül elveszünk” – emlékezik vissza Karol Rzepecki, a 4. gyalogezred 3. zászlóaljának egyik századparancsnoka. De nem hullottak el mind egy szálig. 180 főből álló százada 80 embert veszített ugyan, de sikeresen átjutott a Narew túlsó partjára. A 4. gyalogezred 4. zászlóalja viszont, amely a Narew folyó mentén igyekezett a híd felé, orosz lovasság tömegtámadásába került, s szinte az utolsó emberig elesett, a folyóba fulladt vagy fogságba került. Csak a zászlótartó s néhány ember menekült meg. Nyugat-Európában megszületett a legenda a 4. ezred hősiességéről, a 4. ezred utolsó tíz emberéről. Dalok, versek, színművek, rajzok, metszetek, festmények születtek róluk, akik megőrizték zászlójukat, s ezzel az egész 4. ezredet képviselték. Osztrolenka tehát az európai köztudatban egyet jelentett a 4. gyalogezred (valójában a 4. gyalogezred 4. zászlóaljának) vértanúságával. A szabadságharc leverése után Európa azonosította Osztrolenkát a lengyel nemzettel. Tompa Mihályt és Gaál Józsefet – német példák nyomán – az osztrolenkai csatáéren odavesztett lengyel hadsereg gyásza, drámája ihlette meg. Osztrolenkát Petőfi gazdagította egy új jelképpel, Bem alakjával. Ha van ugyanis ennek a véres csatának győztes epizódja, az Bem nevéhez fűződik.

Osztrolenka a Narew folyó fölé emelkedő marton fekvő kisváros. A meredély szélén felsorakozott orosz tüzérség 64 ágyúja jól tudta lőni a folyón túl elterülő, sok helyen vizenyős lapályt. A lengyelek részéről az lett volna kívánatos, ha a friedlandi csata „receptje” szerint átengedik az orosz gyalogságot a hídon, elhallgattatva ezzel az orosz tüzérséget, hogy néhány gyalogsági sortűz után visszaüzzék őket.

Skrzynecki tábornok azonban azonnal a hidakat akarta birtokba venni, hogy elpusztítva ezeket akadályozza meg az orosz csapatokat az átkelésben. A zárt tömegben masírozó lengyel soryalogszredekben iszonyú pusztításokat végzett az orosz ütegek tüze. Az 5. gyalogezred valamennyi zászlóaljparancsnoka – s maga az ezredparancsnok is – elesett... Eközben percről percre szaporodott a Narew túlsó partjára átjutott orosz katonák száma. Déli egy órakor 8, nem sokkal később már 17 zászlóalj tartózkodott a bal parton. A folyón túl is egyre nagyobb tér jutott a cári haderő birtokába.

Három órakor Skrzynecki a lovasságot vetette be az orosz gyalogság ellen. A 3., 5. és 2. ulánuszred rohama nem bontakozhatott ki a vizenyős terepen. Az ulánusok, különösen a 2. ezred, hatalmas veszteségeket szenvedett az orosz ágyúk és gyalogsági puskák tüzeiben. A rohamot vezető Ludwik Kicki tábornok is elesett.

Az újabb 8 zászlóaljjal gyarapodott orosz sereg gyalogsági rohamot indított a lengyelek ellen. A még ép lengyel gyalogszászlóaljak sietve rendezték soraikat, s megindultak az oroszok felé. Az ellentámadásban részt vett 8 zászlóalj az ellenséges csatárláncokat könnyen szétszórta, majd az orosz hadoszlopokra vetette magát. A szuronyharcban a lengyelek bizonyultak jobbnak. Az oroszok rendetlen összevisszaságban tódultak vissza a hidak felé. A 3. tengerész-gyalogezred állományának csaknem ötven, a 4. tengerész-gyalogezred hatvannégy százalékát veszítette el. Gyibics azonban nem akarta feladni a már megszerzett teret. Tartalékának 6 zászlóalját dobta át a hídon, és a készülő ellentámadást 5 újabb zászlóaljjal támogatta. A lengyeleket azonban nem lehetett feltartóztatni. Ezúttal a lengyel tüzérség is jól együttműködött a gyalogsággal, az ellenséges ütegek viszont hallgattak, mert lőterületet kitöltötték a visszahúzódó orosz csapatok.

Elérkezett azonban az az idő, amelynek beköszöntével a lengyelek tragédiájává vált az ellentámadás sikere. Ez az a pillanat volt, amikor az orosz gyalogságot kiszorították a cári tüzérség lőteréből. Ekkor ugyanis 64 orosz ágyú nyitott tüzet a már-már győzelmet kiharcoló lengyelekre, akiknek támadása ezzel a fordulattal összeomlott. Elesett a rohamoszlop élén haladó Henryk Kamiński tábornok is. A felbomlott lengyel gyalogság pánikszerűen vonult vissza.

Gyibicset meglepte a lengyel gyalogságnak az oroszokra nézve végzetesnek látszó rohama. Törzskarával együtt átlövagolt a hídon, hogy személyesen győződjék meg a kialakult helyzetről. Ha tartalékait ekkor beveti, elsöpörhette volna az összeroppant lengyel hadsereget.

Skrzynecki messzelátón követette az orosz tábornoki kar mozgását. Arra gondolt, hogy az addig még érintetlen orosz lovasság támadását készítik elő, mint a napóleoni háborúk csatáiban ez ilyenkor rendszerint bekövetkezett. Hogy ezt megakadályozza, a híd ellen küldte egyetlen tartalékát, a 4. lovasüteget, amelynek Józef Bem alezredes volt a parancsnoka. A 3. gyalogezred egyik közvitéze, Aleksander Kociańkiewicz így emlékezik vissza Bem váratlan megjelenésére: „Mögöttünk feltűnt a lovas tüzéség, szakaszonként haladnak állásuk felé. Mindegyik katona kötegni rőzsét tart az ölében (...), és amikor zombékos részen haladnak át, az ágyúkerek alá vetik őket.”

Bem szakadatlanul tüzelve haladt előre addig is, míg egy ponton végleg tüzelőállást nem foglalt. A rá jellemző kockázatvállalással szinte az ellenség torkába hatolt, s az orosz csapatok közé ékelődve nyitott tüzet a hídra. Rövid idő alatt 250 lövést sikerült leadnia. Bátor fellépésével nagy zavart okozott az orosz gyalogságban, amelyet hat ágyúból tömör vasgolyókkal, két tarackjából pedig gránátokkal lőtt. Bem egyik tisztje, a krími háborúban is részt vett Stanisław Jabłonowski százados így emlékezik vissza életének meghatározó osztrolenkai epizódjára: „Óriási volt az ágyútűz Szevasztopolnál, hozzá képes a mienk tréfaszámba ment, annyi azonban bizonyos, hogy ily kis területre még ott se összpontosítottak ekkor a tüzéret. Az egyik ösztűzünk után akkora füst támadt, és egyszerre annyi ellenséges ágyúgolyó szántotta fel a földet, hogy a nyomukban felszálló por teljesen eltakarta bennünket... Alig láttunk két lépésnyire. A harc fél óráig tartott... egyszerre abbamaradt a dörgés, a füst eloszlott... Micsoda látvány tárult elibénk? Tüzelőképes ágyúnk nem maradt a téren.”

A felocsúdott orosz tüzéség tömegtüze visszavonulásra kényszerítette Bemet, akit Skrzynecki még a csatatéren ezredessé nevezett ki.

Bem így is maximálisan elérte célját: fellépése még inkább óvatossá tette Gyibicset, aki azt hitte, hogy a lengyelek erősítést kaptak. Csapatát visszavonta a Narew mögé. 172 tisztet és 5696 gyalogost veszített. A lengyelek vesztesége valamivel nagyobb volt: 192 tiszt és 6224 közlegény. Míg azonban az orosz hadsereg megőrizte a rendet és a fegyelmet, és egyre gyarapodott, a lengyel hadsereg teljesen szétszóródott. A veszteségek nagyobb részét a dezertőrök és a csellengők alkották. A lengyel gyalogságból mindössze 2000 harcképes vitéz maradt a téren. Skrzynecki hiába akarta magát feltüntetni a csatatér urának, nem volt serege, amellyel a csatát másnap folytathatta volna, mint tervezte. A Łomzában tétlenül várakozó érintetlen hadtestét elfelejtette időben Osztrolenkába rendelni. A csata után már késő volt. Környezetének tanácsára éjfél tájban elrendelte a visszavonulást. Szállítóeszközök híján 500 sebesültjét a csatatéren hagyta.

A visszavonulás során Skrzynecki idegileg teljesen összeroppant. Egy szekéren zötyögve ismételte az azt a mondást, amely Tadeusz Kościuszkótól származott, aki az 1794-es szabadságharc végét jelentő maciejowicei vereség következményeit rövid mondatban foglalta össze: *Finis Poloniae*. Bem ezredes tüzéreinek és ütegének rendbe hozásával volt elfoglalva. Az ő felfogásában Osztrolenkánál csak egy csata veszett el, nem a háború. A harcot folytatni kellett. A legreménytelenebb helyzetben is. Neki könnyű volt: nem ismerte a reménytelenséget.

FÜGGELÉK

Tompa Mihály

TEMETÉS

Osztrolenka csonthalmos terén

Elborult az éjjel feketén;

Ott áll a nő,

Feltört sír felett, –

S lenn a kisdéd,

Kit már földbe tett.

„Férjem itt vűtt véres harcokon,

Itt esett el érted, drága hon!

Ily apánál

Csendes sírgödör!

A fiu is

Helyet örököl.

Im fogadd! nyugodtan átadom;

Őszült fővel, rongyban, így, tudom,

Nem fog ő az

Ősi telkeken

Vánszorogni

Koldus betegen

Bús öledben jobb lesz tudnom őt,

Mint kopogva zárt ajtók előtt;

Szép az élet!

De meghalni jó,

Míg nem lesz rab,

Vagy földönfutó...!”

Temetésen nincsen gyászszereg,

De ijesztőn zúg a fergeteg;

Míg rá keblet

Tár a bős anya;

Megrendül lenn

A baláltanya.

*

Sírbalomnál minden éjjelen

A rajongó szüle megjelen; –

Gyermekét ott

Mint bús éji madár –

Új otthonában

Látogatni jár.

Gaál József

AZ OSZTROLENKAI TÖLGY

*Narew gyászpirtira
Hol Osztrolenka áll
A térre vad veszély
Sötét szárnyal
Leszáll,
Körüle lesz vihar,
Majd ég, majd emberek
Pusztítva vérengző
Csatára keltenek,
A dúló vész között
Egy tölgy mégis virul
Suttogva jósigék
Szállnak ki lombibul:
Míg a mezőn a tölgy
Kevélyen égbe néz,
A nép közt ősrége,
A lengyel el nem vész.*

Petőfi Sándor

AZ ERDÉLYI HADSEREG

*Mi ne győznénk? hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka!
Bosszuálló fénnel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga.*

*Ott megy ő, az ősz vezér; szakálla
Mint egy fehér zászló lengedez;
A kivívott diadal utáni
Békességnek a jelképe ez.*

*Ott megy ő, a vén vezér, utána
A hazának ifjusága mi,
Így kísérik a vén zivatart a
Tengerek szilaj hullámai.*

*Két nemzet van egyesülve bennünk,
S mily két nemzet! a lengyel s magyar!
Van-e sors, amely hatalmasabb, mint
E két nemzet, ha egy célt akar?*

*Egy a célunk: a közös bilincset
Összetörni, melyet hordozánk,
S összetörjük, esküszünk piros mély
Sebeidre, megcsufolt hazánk!*

*Küldd elénk, te koronás haramja,
Légióként bérszolgáidat,
Hogy számodra innen a pokolba
Holttestökből építsünk hidat.*

*Mi ne győznénk? hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka!
Bosszuálló fénnel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga!*

Bánfihunyad, 1849. március 26–27.